

Euskaltzaletasunaren eredu

[Egile ezezaguna]

Aiurri, Zenbaki berezia 1, 1997: 49-55.

Sehaskatik euskara hutsezko mundua ezagutu zuen Martinek. Familia euskaldun eta euskaltzale batera sortu zen, eta txiki-txikitandik piztu zitzaion euskaltzaletasunaren harra. Etxean edoski zuen. Bere hizkuntzan aritzea debekatu ziotenean euskararen aldeko borrokalari bihurtu zen horregatik. Eta oraindik ere ari da borroka horretan, "euskara baita bere munduaren herria".

Euskaraz bizi zen Martinen mundua. Etxean euskara besterik ez zen; senide guztien hizkuntza zen hori eta bizilagunak ere euskaraz mintzatzen ziren. Kanpotik etorritako bere lagun min batek ere gure hizkuntza ikastea beste erremediorik ez zuen izan, gainontzeko adiskide guztiak euskaraz hitz egiten baitzuten.

Ez zuen ulertu, beraz, koxkortzen hasi eta eskolara iritsi zenean zergatik egin beharra zegoen gazteleraz. Errepublika garaia izanik ere, euskarak dotrina ikasteko baino ez omen zuen balio –bazezkiten eta esanak hobeto barneratzen zituztela haurrek hizkuntza lorretan–. Gainerantzeko guztietan gaztelania zen nagusi. Gaztelaniaz jaso eta gaztelaniaz eman, derrigortuta gainera. "El vasco y el euskaldun que soy ya se tuvo que enfrentar a la escuela en castellano en circunstancias de imposición y de castigo. Eso produjo en mí una rebeldía interior profunda", dio Martinek *Mientras fue creciendo la ciudad* libururaren hitzaurrean.

Errebeldia horrek, barruko asaldura horrek, euskaltzale sutsu bihurtu zuen Martin Ugalde, "euskaldun errebelatua" Koldo Izagirreraren hitzetan.

Euskaldun errebelatua

Frankismoaren urte ilun haietan agindutakoen kontra aritzera bultzatu zuen asaldatze horrek. Agintearen kontra etxean eta etxetik kanpora, euskararen alde beti. Etxean euskaraz hitz egin eta irakurtzen, kalean euskararen aldeko borrokan. *Diario Vasco*-ko kronikak euskal grafiaz idazteagatik jaso zuen errieta bat baino gehiago.

Venezuelara iritsitakoan lanak izan zituen euskaraz hitzegin eta hizkuntza bizirik mantentzen. Caracasko Euskal Etxean gogor aritu zen eginbehar horretan. Hara joaten ziren gazte guztiak euskaldunak izan eta euskaldun sentitzen ziren arren, euskara gutxi entzuten eta irakurtzen zen bertan, Martinek nahi baino gutxiago bai behintzat. Euskaraz idaztea ez zegoen ondo ikusia, alferren lana omen zuen hura. Egoera hark amorratu egiten zuen, ez zuen ulertzen. Gai horrexek eztabaida ugari sortu zituen Euskal Etxean; bertako gazteriak Eusko-Gaztedi aldizkarian idatzitakoak horren lekuko. Hilabetekari hartatik maiz eskatzen zieten euskaldunei euren hizkuntzan mintza zitezen: "Recuerda vasco:

'Aunque el euskera fuese un lenguaje desabrido y torpe, lo amara yo como a las niñas de mis ojos'. Lo dijo un vasco insigne que aprendió el euskera; Arturo Campion".

Campionen ereduari jarraituz beti, bere euskara lantzen, hobetzen hasi zen Martin. Lopez de Mendizabalen hiztegitxo bat lan tresnatzat hartuta hasi zen euskaraz idazten. Zaila zen Euskal Herritik milaka eta milaka kilometrotara egonik euskara bizirik mantentzea. Berak, ordea, mantendu ezezik hobetu egin nahi zuen. Ahalegin hori ez du sekula alde batera utzi, ondo gogoan izan baitu beti euskarak beste hizkuntzek adina balio duela objetiboki, eta askoz gehiago subjektiboki.

Euskararen balioarritasunaren defendatzaile

Jarrera horixe defenditu zuen *Unamuno y el vascuence* saiakera liburuan. Saiakera baino gehiago kontrasaio bat da lan hori, Unamunok euskarari buruz egindakoaren aurkakoa hain zuzen ere. Hala azaldua du berak liburu hori idaztera bultzatu zuen arrazoa: "Venezuelan erbesteratua zegoen poeta espainol ezagun batek argitaratu zuen *El Nacional* egunkarian euskara gutxiesten zuen artikulu batekin sua; alegia, gure hizkuntzaren gaitasun eza nabarmena zela, batez ere Unamunok Bilbon egindako hitzaldi batetan behin betiko argi adierazi zuenez gero. Eta dokumentatua agertzen zen poeta espainola adierazpen harekin! Nik berehala erantzun nion egunkari berean; Bizente Amezagak ere bai *El Universal*-en, eta eztabaida publikoa sortu zen. Eusko Etxean bertan jaio zen kezka eta zezioa. Pentsatu nuen gaia aztertu eta liburu bat idatzi behar nuela, bereziki hegoamerikara egokitua. (...) Buenos Aireseko Ekin argitaletxera bidali nuen lana eta 1966an agertu zen *Unamuno y el vascuence* liburua".

Saio hura euskararen gaitasun eza azpimarratzen zutenei zegoen zuzendua baina baita horrelakoak sinestuta zituzten euskaldunei ere. "Gure hartako arazo hura errezen adierazteko" esandakoak antzerki moldera egokitzea erabaki zuen geroxeago. Asmo horretatik sortu zen, *Ama gaxo dago* antzerki lana.

Obra horretako protagonisten artetik biri Unai eta Itxaso izena jarri zien Martinek, bere lehen bi seme-alaben izen berak hain justu. Izan ere, garai hartan haurrak euskaraz hezitzeko ahaleginetan ari ziren Martin eta Anamari emaztea.

Familia euskalduna sortu zuen

Familia euskaldun batera sortua zen bezala, familia euskalduna sortu baitzuen Martinek ere. Anamarik ez zekien euskaraz Caracasen elkar ezagutu zutenean. Santurtzin jaioa zen arren, euskaraz hitzik ere ez zekien. Martinek berak erakutsi zion hizkuntza horretan mintzatzen, euren seme-alabek sehaskatik euskara jakin zezaten.

Euskaldun jaio ziren Martin eta Anamariren seme-alabak, eta euskaldun hazi. Haientzat kasik propio osatu zituen Martinek *Umeentzako kontuak* eta *Panpiñak* euskaraz idatzitako ipuinak. Garai hartan Euskal Herrian ikastolen mugimendua hasi zen indarra hartzen; ipuin liburu hura denbora luzez erabili zuten testu liburu gisa ikastola asko eta askotan, horien artean Andoaingoan.

Ipuin horiek idatzi zituenean haur literatura planifikatu beharra aldarrikatu zuen hitzaurrean; horrezaz gainera, euskarazko irakaskuntzan eta literaturan euskara batua finkatu beharra zegoela iritzi zion. "Gure liburuak zerbaiterako balioko ba dute euskara batura jo behar gorrian gera", idatzi zuen Umeentzako kontuak liburuaren aurkezpenean.

"Ni ahalegindu naiz", gaineratu zuen, "liburutxo honetan Baiona'ko euskal Idazkaritza'k artutako erabakiak ibiltzen; bide au asiera on-ona baita".

Euskara batuaren aldeko borroka sutua

Aberriminak bultzatuta Euskal Herrira itzuli berritan zelarik, gogoz hartu zuen parte 60ko hamarkadaren amaieran euskara batuaren inguruko eztabaida bizian; euskara batuaren alde beti, euskal alfabetoaren hitz polemikoen defentsan, 'h' letraren defentsan. Euskara batuaren aldeko jarrera hori *Zeruko Argia*-n argitaratutako artikuluetan agertu zuen publikoki –Batasun eta zatiketa artean liburuan dauzka bilduak–.

Jarrera hartatik eraso izugarriak jasan behar izan zituen, baita bere alderdi barruan ere: etxera deiak amenazuka, irainak, bere abizenaren letrak hatxez tartekatuta agertzen zituzten anonimoak ... Gaur egun barregarria dirudien eztabaida horrek asko sufriarazi zien bai Martini eta baita, bera bezala, euskararen etorkizuna hizkuntzaren batasunean zegoela sinesten zuten gainerantzekoei ere.

Ez zuen amore eman, ordea. EAJko *Alderdi* agerkari klandestinoko zuzendari zela, hatxedun artikuluak argitaratzen hasi zen. "Kanpotik" helduak ziren gehienak, baina berak idatziak...

Ordurako ondo konturatuta zegoen Martin, Venezuelan 22 urtez kasik dena gaztelaniaz idazten aritu ondoren, lan bera euskaraz egiteko gauza zela. Euskalduna euskaraz idazten sakonago sentitzen zen, gizonago. Euskara bizirik gordetzeko egin zituen ahaleginak ez ziren alferrikakoak izan, beraz.

Euskaltzain

Caracasen bertan bizi zelarik, euskaltzain urgazle izendatu zuen euskararen akademiak. Euskal Herrira itzultitakoan ere, erakunde horrekin harreman estuan jarraitu zuen. 1977 urtean zuzendu zuen Euskaltzaindiaren *El Libro blanco del Euskera /Euskararen liburu zuria*.

Franco hil eta Euskal Herrian askatasun haize apur bat arnasten hasi zirenean ere, gogotsu jarraitu zuen euskararen aldeko borrokan. *Deia* egunkariaren sorreran hartu zuen bertako Euskal gaietarako zuzendariordetza. Kargu horretatik gogor egin behar izan zuen egunkariko gainontzeko arduradunen kontra, euskarazko lanak argitara zitzaten. Inork irakurri ez eta garesti ateratzen zela argudiatzen zion erredaktore buruak, eta, berak, inork irakurriko bazuen euskaraz idaztea beste erremediorik ez zegoela erantzuten zion. Ugaldek ez zuen ulertzen garai hartan, eta oraindik ere ez du ulertzen, euskararekiko utzikeria hori.

Hizkuntz borroka Euskal Herrian izeneko lan mardula garai hartantxe idatzi zuen, urte haietan bizi zen giroaren adierazgarri.

Deia utzi eta handik urte batzuetara jaso zuen Martinek Eusko Jaurlaritzan lanean hasteko eskaintza. Karlos Garaikoetxea artean lehendakari zenaren deia jaso zuen garai hartan, Jaurlaritzan euskararen gaietarako ardura har zezan.

Baiezkoa eman zuen Martinek, agintetik euskararen aldeko jarrera hura indartu zezakeela sinestuta. 1985. urteko amaiera arte aritu zen ahalegin horretan, harik eta EAJ banandu eta ardura politiko guztiak bertan behera uztea erabaki zuen arte.

Euskaltzaletasunaren eredu

Harrez gero, politikatik erretiratu egin zen ia osotara, eta inoiz baino irmoago eutsi zien literaturari eta euskalgintzari. Ahalegin horretan sartu zen buru-belarri *Euskaldunon Egunkaria* sortzeko proiektuan. Kazetaritza eta euskara, horra euskarazko egunkarian, Martinen bi ezaugarri nagusiak uztartuta.

Euskalgintzaren arloan egindako lan horren guztiaren ordainetan egin zion omenaldia 1993. urteko Korrika 8-ak. Martin Ugalde euskaltzaletasunaren eredu zela azpimarratu nahi izan zuten hala, eta hura bezala, "herriratze eta euskara itzultze honetan aintzindari eta lagun" diren guztiei esker ona azaldu.

Urte berean ohorezko euskaltzain izendatu zuen euskararen akademiak Agustin Zubikarai eta Agustin Estornes-Lasarekin batera. Euskararen alde Euskal Herrian eta erbestean egindako lana eskertu nahi izan zion Euskaltzaindiak ere.

Joxe Azurmendik, *Egunkaria*-n behin Martin Ugalderi buruz idatzitako lerroetan, ondo baino hobeto azaldu zuen haren izaera, euskaltzaletasunaren zintzotasuna. "Ugalde baitan euskalgintzaren ezaugarriarik positiboenak ospatzen ditugu inkarnatuta: irekitasuna, gozotasuna, baina iraupena. Estetika eta borroka. Dohain altuak eta entregu apala. Mundu-zabaltasuna kulturaren eta atxekitasuna bihotzean irmo lurrari. Euskaltzaletasuna politikaren gainetik. Muga txikien gaindikotasuna. Abertzaletasun zaharraren eta berriaren segida. Ausardia eta sakrifizioa betere gustatu ezin zitzaizkion arazoetan ere buru-belarri sartzeko, euskarak hala behar zuela ikusi duenean, *Egunkaria*-n esate baterako. Jende arras diferentearekin kolaboratzeko gaitasuna. Kontraesanak eta teniak ongi ezagutu baina ezikusteko handitasun, hots, bere-bere izpirituaren dotorezia pertsonal hori, arimako eleganzia".